Pregledni naučni rad
UDK:343.9:343.2-053.2(497.6)(4-672EU)
DOI:10.7251/ZND2601531D

POSTUPOVNA JAMSTVA ZA DJECU U KRIVIČNIM POSTUPCIMA: PROCJENA USKLAĐENOSTI ZAKONA O KRIVIČNOM POSTUPKU BOSNE I HERCEGOVINE SA DIREKTIVOM (EU) 2016/800

Prof. dr. sc. Adnan Durakovic[291]
Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

Mr. iur. Filip Novaković[292]
Pravni fakultet Univerziteta u Zenici
Dopisni član Bosankohercegovačko-američke akademije umjetnosti i nauka

Sažetak: *Rad analizira stepen usklađenosti Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine sa Direktivom (EU) 2016/800 o postupovnim jamstvima za djecu osumnjičenu ili optuženu u krivičnim postupcima. Polazeći od metodološkog okvira funkcionalne i normativne komparacije, rad ispituje da li domaći procesni sistem uspostavlja koherentan model pravosuđa prilagođenog djetetu ili se zaštita djece ostvaruje fragmentarno kroz opšte procesne garancije. Analiza pokazuje da ZKP BiH sadrži niz temeljnih garancija pravičnog suđenja, uključujući pravo na odbranu, zabranu nezakonitih dokaza, procesnu pravičnost i ograničenje trajanja pritvora, koje su kompatibilne s osnovnom zaštitnom logikom Direktive. Međutim, Direktiva uvodi kvalitativno razvijeniji, djetetu-specifičan normativni okvir zasnovan na principu najboljeg interesa djeteta, individualnoj procjeni potreba, pravima na informacije prilagođene dobi, obaveznom uključivanju roditelja, posebnim garancijama tokom ispitivanja i restriktivnom režimu lišenja slobode djece kao krajnje mjere. U poređenju s tim standardom, domaći procesni okvir pokazuje parcijalnu usklađenost: pojedini zahtjevi Direktive ostvaruju se funkcionalno, ali nisu sistematski normirani. Rad zaključuje da potpuna harmonizacija zahtijeva ciljane zakonodavne intervencije usmjerene na integraciju koncepta pravosuđa prilagođenog djetetu u strukturu krivičnog postupka, posebno kroz normiranje individualne procjene, jačanje procesnih garancija tokom ispitivanja i preciznije uređenje režima lišenja slobode djece.*

Ključne riječi: *djeca u krivičnom postupku, postupovna jamstva, Direktiva (EU) 2016/800, pravo na pravično suđenje, krivični postupak Bosne i Hercegovine.*

Uvod

Zaštita djece u krivičnim postupcima predstavlja jedno od normativno najosjetljivijih područja savremenog krivičnog pravosuđa. Zbog svoje dobi, razvojne faze i strukturne ranjivosti, djeca zahtijevaju postupovna jamstva koja nadilaze opšte garancije pravičnog suđenja predviđene za punoljetne osumnjičenike i optužene (Bejatović, 2008; Simović & Simović, 2018; Jovašević & Ikanović, 2016; Hirjan & Singer, 1987). Savremeni krivičnoprocesni sistemi sve više prepoznaju da pravičnost postupka koji uključuje maloljetnike ne zavisi samo od formalne jednakosti oružja, već i od postojanja procesnih mehanizama prilagođenih djetetu, koji omogućavaju razumijevanje postupka, efektivno učešće i zaštitu najboljeg interesa djeteta (Gurda, 2023). Koncept pravosuđa prilagođenog djetetu razvijen je u evropskom normativnom i doktrinarnom okviru, posebno kroz Smjernice Vijeća Evrope o pravosuđu prilagođenom djetetu i praksu EU institucija (Council of Europe, 2010; FRA, 2015).

U pravu Evropske unije, ovaj pristup je institucionaliziran kroz razvoj posebnog okvira minimalnih procesnih prava, čiji je ključni element Direktiva (EU) 2016/800 o postupovnim

[291] adnan.durakovic@unze.ba.

[292] filipnovakovic.iur@gmail.com; ORDIC iD: https://orcid.org/0000-0001-9979-5824

jamstvima za djecu koja su osumnjičenici ili optuženici u krivičnim postupcima (Radić, 2025; Radić 2020; Horvat, 2018). Direktiva uspostavlja skup posebnih garancija s ciljem da djeca mogu razumjeti i pratiti postupak, ostvariti pravo na pravično suđenje i očuvati mogućnost reintegracije u društvo (uvodne izjave / recitali 1 i 9). Poseban naglasak stavljen je na princip najboljeg interesa djeteta (uvodna izjava 8), obaveznu pomoć branioca (član 6), pravo na informacije prilagođene djetetu (član 4), individualnu procjenu djeteta (član 7), audio-vizuelno snimanje ispitivanja (član 9) i ograničavanje lišenja slobode na krajnju mjeru (član 10).

Iako Bosna i Hercegovina nije država članica Evropske unije, usklađivanje njenog krivičnoprocesnog zakonodavstva sa evropskim standardima predstavlja važan segment procesa evropskih integracija i jačanja vladavine prava. U tom kontekstu, tretman djece u krivičnom postupku ima posebno značenje, jer odražava nivo zaštite procesnih prava i sposobnost pravnog sistema da odgovori na potrebe ranjivih učesnika u postupku.

Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine („Službenik glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/2003, 32/2003 – ispravka, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009 – dr. zakon, 93/2009, 72/2013 i 65/2018) uspostavlja opšti okvir garancija pravičnog suđenja, uključujući pretpostavku nevinosti (član 3), pravo na odbranu (član 7), prava lica lišenog slobode (član 5) i zabranu korištenja nezakonitih dokaza (član 10). Međutim, za razliku od modela uspostavljenog Direktivom (EU) 2016/800, ovaj okvir nije strukturiran oko koherentnog sistema posebnih postupovnih jamstava prilagođenih djeci, što otvara pitanje da li postojeći normativni režim u dovoljnoj mjeri odražava standarde pravosuđa prilagođenog djetetu razvijene u evropskom pravnom prostoru.

Polazeći od toga, ovaj rad ispituje stepen normativne usklađenosti Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine sa Direktivom (EU) 2016/800. Posebna pažnja posvećena je ključnim procesnim garancijama, uključujući pravo na branioca, pravo na informacije prilagođene djetetu, učešće nosilaca roditeljske odgovornosti, individualnu procjenu djeteta, procesne garancije tokom ispitivanja i ograničenja lišenja slobode. Cilj rada nije samo identifikacija oblasti podudarnosti i normativnih praznina, već i procjena šireg značaja ove usklađenosti za razvoj pravosuđa prilagođenog djetetu i jačanje vladavine prava u Bosni i Hercegovini.

Normativni okvir Direktive (EU) 2016/800

Direktiva (EU) 2016/800 uspostavlja specijalizirani normativni okvir minimalnih postupovnih jamstava za djecu koja su osumnjičenici ili optuženici u krivičnim postupcima, polazeći od pretpostavke njihove posebne ranjivosti, ograničene procesne sposobnosti i potrebe za pojačanom zaštitom. Cilj Direktive nije samo formalno osiguranje prava na pravično suđenje, već i stvaranje uslova u kojima dijete može razumjeti prirodu i tok postupka, efektivno učestvovati u njemu i očuvati mogućnost reintegracije u društvo (uvodne izjave / recitali 1 i 9). Normativna struktura Direktive zasniva se na konceptu pravosuđa prilagođenog djetetu, u kojem se procesna prava tumače i primjenjuju u svjetlu najboljeg interesa djeteta kao primarnog kriterija (uvodna izjava / recital 8).

Jedan od temeljnih elemenata ovog normativnog modela jeste pravo djeteta na informacije prilagođene njegovoj dobi, razumijevanju i procesnom položaju. Član 4 Direktive propisuje da djeca moraju biti obaviještena o svojim pravima i o osnovnim aspektima krivičnog postupka na način koji im omogućava razumijevanje i efektivno učešće. Ovo pravo ne svodi se na formalno informisanje, već zahtijeva kvalitativno prilagođavanje sadržaja i načina komunikacije specifičnim potrebama djeteta. U funkcionalnoj vezi s tim, Direktiva zahtijeva i obavještavanje nosilaca roditeljske odgovornosti o pravima djeteta i relevantnim procesnim informacijama (član 5), čime se osigurava dodatna zaštita i procesna podrška djetetu, osim u izuzetnim okolnostima kada bi takvo obavještavanje moglo ugroziti postupak ili interes djeteta.

Poseban značaj Direktiva pridaje pravu na pravnu pomoć. Prema članu 6, djeca moraju imati pomoć branioca bez nepotrebnog odlaganja, naročito tokom ispitivanja, lišenja slobode i svih faza postupka koje mogu uticati na njihova procesna prava. Za razliku od opštih standarda pristupa braniocu, Direktiva polazi od pretpostavke da djeca, zbog svoje ranjivosti i ograničene sposobnosti razumijevanja pravnih posljedica procesnih radnji, ne mogu uvijek samostalno i efektivno ostvarivati pravo na odbranu. Stoga se pravna pomoć mora osigurati i u situacijama kada dijete ili nosilac

roditeljske odgovornosti sami ne angažuju branioca, čime se naglašava obaveza države da garantira stvarnu, a ne samo formalnu dostupnost pravne zaštite.

Jedan od ključnih instituta uspostavljenih Direktivom jeste individualna procjena djeteta, propisana članom 7. Ova procjena ima za cilj utvrditi specifične potrebe djeteta u pogledu zaštite, obrazovanja, socijalne reintegracije i procesnog tretmana, uzimajući u obzir njegovu dob, zrelost, lične okolnosti i ranjivost. Individualna procjena predstavlja normativnu osnovu za primjenu djetetu prilagođenih procesnih mjera, uključujući način ispitivanja, potrebu za posebnim zaštitnim mjerama i odluke o lišenju slobode. Time se procesni tretman djeteta individualizira i udaljava od uniformnog, formalističkog modela krivičnog postupka.

Direktiva dodatno uspostavlja posebne zaštitne standarde tokom ispitivanja djece. Član 9 predviđa da se ispitivanje djece mora audio-vizuelno snimati kada je to proporcionalno okolnostima slučaja, naročito ako je dijete lišeno slobode. Ova mjera ima dvostruku funkciju: zaštitu procesnih prava djeteta i osiguranje pouzdanosti dokaznog postupka, uz smanjenje rizika od prinude, manipulacije ili pogrešnog razumijevanja procesnih posljedica davanja iskaza. U kombinaciji s obaveznom pomoći branioca tokom ispitivanja (član 6), ovaj standard jača zaštitu djeteta kao posebno ranjivog učesnika u postupku.

Poseban normativni naglasak Direktiva stavlja na ograničavanje lišenja slobode djece. Prema članu 10, lišenje slobode smije se primijeniti samo kao krajnja mjera i u najkraćem mogućem trajanju, u skladu s principom proporcionalnosti i međunarodnim standardima zaštite prava djeteta. Ovaj princip reflektira rehabilitacijski pristup maloljetničkom pravosuđu i nastoji minimizirati negativne posljedice institucionalizacije. Direktiva dodatno propisuje posebne garancije za djecu lišenu slobode, uključujući pravo na kontakt s nosiocima roditeljske odgovornosti, pravo na obrazovanje, zaštitu dostojanstva i posebne uslove postupanja (čl. 12 i 13).

Cjelokupan normativni okvir Direktive prožet je principom najboljeg interesa djeteta kao temeljnim interpretativnim i operativnim standardom. Ovaj princip ne djeluje samo deklarativno, već funkcionalno usmjerava tumačenje i primjenu svih procesnih garancija, uključujući odluke o lišenju slobode, procesnim radnjama i zaštitnim mjerama. Time Direktiva uspostavlja koherentan model pravosuđa prilagođenog djetetu, u kojem se procesna prava djece ne posmatraju kao izuzetak od opštih pravila, već kao sastavni dio savremenog koncepta pravičnog suđenja.

Usklađenost ZKP-a BiH sa Direktivom (EU) 2016/800: ključne tačke podudarnosti i normativne praznine

Uporedna analiza ZKP-a BiH i Direktive (EU) 2016/800 pokazuje da u domaćem pravu postoje važni elementi zaštite maloljetnika koji su kompatibilni sa osnovnom logikom Direktive, ali da je ta kompatibilnost u velikoj mjeri funkcionalna i fragmentarna, a ne rezultat koherentnog, djetetu-prilagođenog modela procesnih prava. Direktiva je normativno strukturirana kao skup specifičnih, djetetu usmjerenih minimalnih garancija koje su osmišljene da osiguraju stvarno razumijevanje postupka, efektivno učešće djeteta i postupanje u skladu s njegovim najboljim interesom (uvodne odredbe i član 1 Direktive (EU) 2016/800). U ZKP-u BiH, temeljne garancije pravičnog postupka postoje kao opšti standardi primjenjivi na sve osumnjičene i optužene (*exempli gratia* čl. 3, 5, 7, 10, 12 i 13 ZKP BiH), dok su elementi zaštite maloljetnika normirani parcijalno i bez potpunog prevođenja opštih procesnih prava u djetetu-prilagođeni kontekst.

Domet primjene i obazrivo postupanje

Direktiva (EU) 2016/800 polazi od jasne pretpostavke da je dijete (osoba mlađa od 18 godina) posebno ranjiv procesni subjekt i da se minimalni standardi procesne zaštite moraju primjenjivati od trenutka kada se dijete obavijesti da je osumnjičenik ili optuženik (član 2 stav 1 i uvodne izjave / recitali 1, 8 i 9 Direktive (EU) 2016/800). U normativnoj arhitekturi Direktive, najbolji interes djeteta postavljen je kao vodeći kriterij tumačenja i primjene svih procesnih prava, što znači da se svaki procesni institut – od informiranja do lišenja slobode – mora tumačiti u svjetlu zaštite razvoja, dostojanstva i procesne sposobnosti djeteta.

U domaćem pravu, zaštitni režim se najsnažnije manifestira kroz posebni normativni okvir postupanja prema maloljetnicima, u kojem se već na nivou opštih pravila postavlja standard

obazrivosti. Posebno je značajno što se zahtijeva da organi postupka, naročito pri ispitivanju, vode računa o duševnoj razvijenosti, osjetljivosti i ličnim svojstvima maloljetnika kako postupak ne bi štetno utjecao na njegov razvoj (posebne odredbe o postupanju prema maloljetnicima u procesnom zakonodavstvu, u vezi sa opštim procesnim principima iz člana 3 i člana 7 ZKP-a BiH). Time domaći zakon implicitno priznaje da proces prema maloljetniku mora biti kvalitativno drugačiji od postupka prema odraslom učiniocu.

Ova norma predstavlja važnu tačku normativne podudarnosti jer, iako ne replicira strukturu Direktive, prepoznaje temeljni racionalitet pravosuđa prilagođenog djetetu: procesne radnje nisu neutralne, već mogu imati dugoročne posljedice po psihički i socijalni razvoj djeteta, pa se postupak mora voditi uz pojačanu procesnu obazrivost. Međutim, Direktiva ide dalje jer princip obazrivosti i najboljeg interesa djeteta operacionalizira kroz čitav sistem konkretnih, međusobno povezanih prava – uključujući pravo na informacije prilagođene djetetu (član 4), obavještavanje nosilaca roditeljske odgovornosti (član 5), pravo na pravnu pomoć (član 6), individualnu procjenu (član 7), zaštitu tokom ispitivanja (član 9) i poseban režim lišenja slobode (čl. 10-13). Nasuprot tome, ZKP BiH standard obazrivosti zadržava na nivou opšte procesne formulacije i ne povezuje ga eksplicitno sa sistematski razrađenim skupom djetetu-specifičnih procesnih garancija, poput obaveznog prilagođavanja jezika informacija, strukturirane procjene potreba ili normativnog tretiranja pritvora djece kao krajnje mjere.

Pravo na branioca: formalna konvergencija i razlika u normativnoj filozofiji

Jedna od najznačajnijih tačaka normativne podudarnosti između ZKP-a BiH i Direktive (EU) 2016/800 odnosi se na pravo djeteta na pomoć branioca. Direktiva u članu 6 izričito propisuje da djeca imaju pravo na pomoć odvjetnika bez nepotrebnog odlaganja, uključujući prije ispitivanja od strane policije ili drugih nadležnih tijela, tokom lišenja slobode, kao i u svim fazama postupka koje mogu uticati na ostvarivanje njihovih procesnih prava (član 6 st. 1-3). U uvodnim izjavama / recitalima (npr. tačka 25 i 27 Direktive) naglašava se da je pomoć branioca ključna kako bi dijete moglo razumjeti postupak i efektivno učestvovati u njemu, što pravo na odbranu u dječijem kontekstu čini kvalitativno intenzivnijim nego u odnosu na odrasle optuženike.

ZKP BiH u opštem dijelu propisuje pravo osumnjičenog i optuženog na odbranu i na branioca (član 7 ZKP BiH), te detaljno uređuje institut obavezne odbrane (član 45 ZKP BiH). Obavezna odbrana se, između ostalog, uspostavlja u situacijama kada je osumnjičeni lišen slobode, kada je riječ o težim krivičnim djelima ili kada je to potrebno u interesu pravičnosti, uključujući i slučajeve mentalne ili druge procesne nesposobnosti (član 45 st. 1-5 ZKP BiH). U posebnom režimu za maloljetnike, normativni standard je dodatno pojačan time što maloljetnik mora imati branioca od početka postupka, a ako ga sam ili njegov zakonski zastupnik ne angažuju, branioca postavlja sud po službenoj dužnosti (posebne odredbe o maloljetnicima).

Na formalnom nivou, ova rješenja omogućavaju visok stepen konvergencije sa zahtjevima čl. 6 Direktive, jer osiguravaju ranu i obaveznu pravnu pomoć u predmetima maloljetnika. Međutim, normativna razlika leži u strukturi i svrsi prava: dok Direktiva pravo na branioca normira kao centralni element child-centred procesnog modela, usmjerenog na razumijevanje postupka i zaštitu ranjivosti, ZKP BiH pravo na branioca prvenstveno veže za procesne situacije i formalne kriterije obavezne odbrane. Drugim riječima, iako je ishod (prisustvo branioca) često identičan, Direktiva uvodi jasnu procesnu filozofiju prema kojoj je branilac dio sistema podrške djetetu u ostvarivanju njegovih prava, dok domaći zakon to pravo sistemski ne uokviruje kao dio šireg koncepta pravosuđa prilagođenog djetetu. Ovaj standard nadovezuje se na jurisprudenciju Evropskog suda za ljudska prava, naročito presudu *Salduz v. Turkey* (App. No. 36391/02, ECtHR 2008), u kojoj je Sud utvrdio da pristup braniocu od prvog ispitivanja predstavlja temelj pravičnog postupka, te kasnije potvrđen u predmetu *Blokhin v. Russia* (App. No. 47152/06, ECtHR 2016), koji se odnosio na maloljetnika.

Pravo na informacije prilagođene djetetu i uloga nosilaca roditeljske odgovornosti

Direktiva (EU) 2016/800 postavlja pravo na informacije kao temeljnu procesnu garanciju. Član 4 zahtijeva da se djetetu bez odlaganja pruže informacije o njegovim pravima i opštim aspektima vođenja postupka, na način prilagođen njegovoj dobi i razumijevanju (član 4 st. 1 i 2 Direktive).

Nadalje, član 5 propisuje obavezu da se nosilac roditeljske odgovornosti informira o pravima djeteta i toku postupka, osim u izuzetnim okolnostima kada bi to bilo protivno najboljem interesu djeteta ili bi ugrozilo postupak (član 5 st. 1-3 Direktive).

ZKP BiH sadrži opštu obavezu pouke o pravima (član 12 ZKP BiH), prema kojoj su sud, tužilac i druga tijela dužni poučiti osumnjičenog ili optuženog o njegovim pravima i upozoriti ga na posljedice propuštanja određenih radnji. Također, član 5 ZKP BiH garantuje pravo lica lišenog slobode da bude obaviješteno o razlozima lišenja slobode i svojim pravima, uključujući pravo na branioca. Ove norme formalno osiguravaju minimalni standard informisanja, ali ne zahtijevaju eksplicitno prilagođavanje jezika i načina komunikacije dobi i kognitivnom nivou maloljetnika.

Ključna razlika, dakle, nije u postojanju prava na informisanje, već u njegovoj normativnoj artikulaciji. Direktiva zahtijeva „child-friendly" informiranje kao obavezni procesni standard, dok ZKP BiH pouku o pravima tretira kao opštu procesnu obavezu, bez sistemskog insistiranja na prilagođavanju djetetu i bez normativne integracije roditelja kao redovne procesne garancije. Time se otvara normativna praznina u pogledu koncepta pravosuđa prilagođenog djetetu, kakav Direktiva razvija.

Individualna procjena djeteta

Jedna od najznačajnijih inovacija Direktive nalazi se u članu 7, koji predviđa da se dob i individualne potrebe djeteta uzimaju u obzir, te da se provodi individualna procjena s ciljem utvrđivanja posebnih potreba zaštite, podrške i tretmana (član 7 st. 1 i 2 Direktive). Ova procjena treba obuhvatiti, između ostalog, zrelost djeteta, porodično okruženje, eventualne posebne potrebe i ranjivosti, te predstavlja osnov za donošenje odluka o procesnim mjerama, uključujući lišenje slobode. Evropska komisija u izvještaju o implementaciji Direktive naglašava da je individualna procjena ključni mehanizam za operacionalizaciju *child-centred* pristupa i jedan od najčešćih izazova u državama članicama (European Commission, 2022). ZKP BiH ne sadrži eksplicitno normiranu obavezu strukturirane individualne procjene u smislu Direktive. Iako opšti principi (čl. 3 i 7 ZKP BiH) i institut obavezne odbrane (član 45 st. 5 ZKP BiH) omogućavaju uzimanje u obzir ličnih okolnosti, ne postoji metodološki okvir koji bi obavezivao organe postupka da sistematski procjenjuju potrebe djeteta kao procesnog subjekta. Ovdje je razlika suštinska: Direktiva individualizaciju pretvara u normativnu obavezu, dok ZKP BiH individualizaciju ostavlja na nivou diskrecije i opštih procesnih načela.

Garancije tokom ispitivanja i audiovizuelno snimanje

Direktiva u članu 9 propisuje da se ispitivanje djece od strane policije ili drugih nadležnih tijela audiovizuelno snima kada je to razmjerno, uzimajući u obzir, između ostalog, prisustvo branioca i složenost predmeta (član 9 st. 1 i 2 Direktive). Ako se ispitivanje ne snima, mora se osigurati drugi odgovarajući način bilježenja. Ova norma ima zaštitnu funkciju: smanjenje rizika od pritiska, pogrešnog razumijevanja i procesnih nepravilnosti, te omogućavanje sudske kontrole. ZKP BiH predviđa mogućnost snimanja procesnih radnji, uključujući ispitivanje (odredbe o snimanju radnji u opštem dijelu ZKP-a), ali snimanje nije normirano kao obavezna ili djetetu-specifična procesna garancija (Simović & Simović, 2022). Time je usklađenost funkcionalna, ali ne i normativno strukturirana. Direktiva snimanje tretira kao dio zaštitne arhitekture postupka prema djeci, dok ZKP BiH snimanje tretira kao tehnički instrument koji se može koristiti u svim predmetima.

Lišenje slobode i alternativne mjere

Direktiva u članu 10 propisuje da se lišenje slobode djece može primijeniti samo kao krajnja mjera i u najkraćem mogućem trajanju (član 10 st. 1 Direktive), uz obavezu da se odluka o pritvoru obrazloži i periodično preispituje (član 10 st. 2-3 Direktive). Također se podstiče razmatranje alternativnih mjera. Ovakav restriktivni pristup pritvoru djece korespondira i sa standardima UN Komiteta za prava djeteta, koji naglašava da lišenje slobode mora biti krajnja mjera i primijenjeno u najkraćem mogućem trajanju (UN Committee on the Rights of the Child, 2019). ZKP BiH u članu 13 propisuje da se postupak mora voditi bez odlaganja i da trajanje pritvora mora biti svedeno na najkraće

nužno vrijeme. Dalje, ZKP detaljno uređuje rokove i uslove produženja pritvora. Međutim, domaći zakon ne formulira eksplicitno da je pritvor djece krajnja mjera (iako u članu 358 stav 1 predviđa da se pritvor prema maloljetniku može odrediti izuzetno), niti razvija sistem alternativnih mjera specifično za maloljetnike unutar samog procesnog zakona. Razlika je konceptualna: Direktiva normativno privilegira slobodu djeteta kao pravilo, dok ZKP BiH pritvor tretira kroz opšti model procesnih ograničenja slobode.

Prava djece lišene slobode

Direktiva u čl. 12 i 13 propisuje posebne standarde postupanja prema djeci lišenoj slobode, uključujući pravo na odvajanje od odraslih (član 12 Direktive), pravo na kontakt s nosiocem roditeljske odgovornosti, pravo na obrazovanje i zdravstvenu zaštitu (član 13 Direktive). ZKP BiH ne normira ova prava sistematski kao procesna prava u okviru krivičnog postupka. Ova pitanja su eventualno regulirana drugim zakonima (npr. izvršenje sankcija), što ukazuje na normativnu fragmentiranost u odnosu na koherentni model Direktive.

De lege ferenda rješenja

Nalazi prethodne analize ukazuju da normativni okvir Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, iako sadrži temeljne garancije pravičnog suđenja, ne uspostavlja koherentan sistem postupovnih jamstava specifično prilagođenih djeci kao posebno ranjivim procesnim subjektima. U tom smislu, daljnje normativno približavanje standardima Direktive (EU) 2016/800 zahtijeva ciljane zakonodavne intervencije usmjerene na transformaciju postojećeg opšteg procesnog modela u strukturirani koncept pravosuđa prilagođenog djetetu (*child-friendly justice*), u kojem se prava djeteta ne tretiraju kao izuzetak, već kao integralni dio savremenog modela pravičnog postupka.

Prije svega, potrebno je normativno eksplicitno uspostaviti princip najboljeg interesa djeteta kao vodeće procesno načelo u svim fazama krivičnog postupka. Direktiva (EU) 2016/800 ovaj princip postavlja kao temeljni interpretativni i operativni kriterij (čl. 3 Direktive), koji prožima primjenu svih procesnih prava, uključujući pravo na informisanje, pravnu pomoć, zaštitu tokom ispitivanja i odlučivanje o lišenju slobode. Iako se princip najboljeg interesa djeteta u domaćem pravu može izvesti iz opštih međunarodnih standarda i implicitno reflektira kroz zahtjev obazrivog postupanja prema maloljetnicima, njegovo izričito normiranje u procesnom zakonodavstvu doprinijelo bi koherentnijem tumačenju i sistemskoj integraciji djetetu-specifičnih procesnih prava, te osiguralo usklađivanje sa normativnom arhitekturom Direktive.

Drugo, zakonodavni okvir trebao bi predvidjeti obavezu strukturirane i multidisciplinarne individualne procjene djeteta, u skladu sa članom 7 Direktive (EU) 2016/800. Direktiva zahtijeva da se dob, zrelost, lične i porodične okolnosti, posebne potrebe i potencijalne ranjivosti djeteta procjenjuju kao osnova za donošenje procesnih odluka, naročito u vezi s izborom mjera zaštite, načinom ispitivanja i primjenom mjera lišenja slobode. Uvođenje normativno definiranog modela individualne procjene u domaće procesno pravo omogućilo bi transformaciju opšteg principa obazrivosti u konkretan proceduralni instrument, čime bi se osigurala personalizacija postupka i veća procesna pravičnost u odnosu na djecu.

Treće, potrebno je sistematski normirati pravo djeteta na informacije prilagođene njegovoj dobi i razumijevanju, kao i obavezu pravovremenog obavještavanja nosilaca roditeljske odgovornosti, u skladu sa članovima 4 i 5 Direktive (EU) 2016/800. Direktiva zahtijeva da dijete bude informirano na način koji mu omogućava stvarno razumijevanje postupka, te da se nosioci roditeljske odgovornosti uključe kao dodatni zaštitni faktor, osim kada bi to bilo protivno najboljem interesu djeteta. Normativno uvođenje ovih standarda u domaći procesni okvir doprinijelo bi prevazilaženju postojećeg modela opšte pouke o pravima i uspostavljanju funkcionalnog standarda pravosuđa prilagođenog djetetu.

Četvrto, zakonodavac bi trebao normativno ojačati procesne garancije tokom ispitivanja djece, uključujući obavezno audiovizuelno snimanje ispitivanja u relevantnim situacijama, u skladu sa članom 9 Direktive (EU) 2016/800. Direktiva tretira snimanje ne samo kao tehničku mogućnost, već kao zaštitni mehanizam kojim se smanjuje rizik od pritiska, pogrešnog razumijevanja i procesnih nepravilnosti, te osigurava sudska kontrola zakonitosti postupanja. Normativno povezivanje snimanja

sa zaštitom ranjivosti djeteta doprinijelo bi povećanju procesne sigurnosti, transparentnosti i pouzdanosti dokaznog postupka.

Peto, potrebno je preciznije normirati režim lišenja slobode djece u skladu sa članom 10 Direktive (EU) 2016/800, kroz izričito propisivanje da se pritvor može primijeniti samo kao krajnja mjera i u najkraćem mogućem trajanju, uz obavezu razmatranja alternativnih mjera i periodične sudske kontrole. Direktiva lišenje slobode djece posmatra kroz prizmu najboljeg interesa djeteta i rehabilitacijskog pristupa, što podrazumijeva da se sloboda tretira kao pravilo, a pritvor kao izuzetak. Uz to, zakonodavni okvir trebao bi sistematski urediti posebna prava djece lišene slobode, u skladu sa čl. 12 i 13 Direktive, uključujući pravo na kontakt s roditeljima, pravo na obrazovanje, pravo na dostojanstvene uslove postupanja i pravo na medicinsku procjenu, čime bi se osigurala koherentna zaštita unutar procesnog okvira.

Konačno, *de lege ferenda* razvoj domaćeg procesnog prava trebao bi biti usmjeren ka uspostavljanju koherentnog koncepta pravosuđa prilagođenog djetetu, u kojem se procesna prava djece ne tretiraju kao izuzetak od opštih pravila, već kao integralni dio savremenog modela pravičnog suđenja. Takav pristup podrazumijeva ne samo parcijalne zakonodavne izmjene, već i funkcionalnu integraciju standarda zaštite djece u strukturu krivičnog postupka, uključujući obuku pravosudnih aktera, razvoj institucionalnih smjernica i usklađivanje prakse sa evropskim standardima zaštite djece u krivičnom postupku.

Implikacije za vladavinu prava i EU harmonizaciju

Stepen zaštite procesnih prava djece u krivičnim postupcima predstavlja važan indikator kvaliteta vladavine prava, jer odražava sposobnost pravnog sistema da osigura pravičnost postupka ne samo formalno, već i u odnosu na posebno ranjive učesnike. Savremeni koncept vladavine prava ne iscrpljuje se u zakonitosti postupanja i institucionalnoj podjeli vlasti, već uključuje i efektivnu zaštitu osnovnih prava, naročito u situacijama u kojima postoji strukturna neravnoteža između pojedinca i države. U tom smislu, procesni položaj djece u krivičnom postupku predstavlja test materijalne, a ne samo formalne vladavine prava.

Direktiva (EU) 2016/800 reflektira upravo takvo razumijevanje vladavine prava, jer uspostavlja standarde koji osiguravaju ne samo formalno poštivanje procesnih prava, već i njihovu stvarnu efektivnost kroz koncept pravosuđa prilagođenog djetetu. Normativni naglasak na individualizaciji procesnog tretmana, ograničavanju lišenja slobode i zaštiti najboljeg interesa djeteta ukazuje na pomak od formalnog ka supstancijalnom modelu pravičnog suđenja, u kojem se procesna prava tumače u svjetlu stvarne sposobnosti učesnika da ih koriste. Time zaštita djece postaje integralni dio šireg koncepta ustavne demokratije i zaštite ljudskih prava.

U kontekstu Bosne i Hercegovine, normativno približavanje standardima Direktive ima širi značaj u procesu evropskih integracija i jačanja institucionalne stabilnosti. Harmonizacija krivičnoprocesnog zakonodavstva sa standardima Evropske unije ne predstavlja samo tehničko usklađivanje pravnih normi, već i transformaciju procesne kulture u pravcu veće zaštite osnovnih prava, pravne sigurnosti i procesne pravičnosti. U tom smislu, razvoj pravosuđa prilagođenog djetetu može se posmatrati kao dio šireg procesa konsolidacije vladavine prava, u kojem se standardi zaštite ranjivih učesnika integriraju u strukturu krivičnog postupka.

Dalje, usklađivanje sa Direktivom doprinosi jačanju međusobnog povjerenja između pravnih sistema, što predstavlja jedan od temeljnih ciljeva razvoja minimalnih procesnih prava u pravu Evropske unije. Iako Bosna i Hercegovina nije država članica, postupno usvajanje evropskih standarda jača kompatibilnost njenog pravnog sistema sa evropskim pravnim prostorom, naročito u oblasti zaštite procesnih prava i pravičnosti postupka. U tom smislu, unapređenje zaštite djece u krivičnom postupku ima dvostruku funkciju: unutrašnju, kroz jačanje kvaliteta pravosuđa i zaštite ljudskih prava, i vanjsku, kroz približavanje evropskim normativnim standardima.

Na kraju, razvoj normativnog okvira usklađenog sa Direktivom (EU) 2016/800 ima i širi ustavnopravni značaj, jer doprinosi jačanju legitimiteta krivičnog pravosuđa. Sistem koji osigurava efektivnu zaštitu najranjivijih učesnika u postupku pokazuje sposobnost da balansira između represivne funkcije države i zaštite osnovnih prava, čime se potvrđuje supstancijalni karakter vladavine prava. U tom smislu, usklađivanje sa standardima zaštite djece ne predstavlja samo segment

reforme krivičnog postupka, već dio šire transformacije pravnog sistema u pravcu savremenog modela pravičnog i inkluzivnog pravosuđa.

Zaključak

Analiza usklađenosti Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine sa Direktivom (EU) 2016/800 o postupovnim jamstvima za djecu osumnjičenu ili optuženu u krivičnim postupcima pokazuje da domaći procesni okvir sadrži niz temeljnih garancija pravičnog suđenja koje su kompatibilne sa osnovnom zaštitnom logikom Direktive, ali da ne uspostavlja koherentan, sistemski oblikovan model procesnih prava specifično prilagođen djeci kao posebno ranjivim procesnim subjektima. U tom smislu, usklađenost se može ocijeniti kao parcijalna i funkcionalna, ali ne i normativno potpuna.

Na jednoj strani, ZKP BiH osigurava niz procesnih garancija koje predstavljaju važnu osnovu zaštite prava djeteta u krivičnom postupku. Među njima se posebno izdvajaju opšti principi pravičnog suđenja, uključujući pretpostavku nevinosti (čl. 3 ZKP BiH), pravo na odbranu i na branioca (čl. 7 i 45 ZKP BiH), zabranu iznuđivanja iskaza i nezakonitih dokaza (član 10 ZKP BiH), pravo na informisanje o razlozima lišenja slobode i procesnim pravima (čl. 5 i 12 ZKP BiH), te obavezu vođenja postupka bez odlaganja i ograničavanje trajanja pritvora na najkraće nužno vrijeme (član 13 ZKP BiH). Ove odredbe, iako normirane kao opšti procesni standardi, funkcionalno doprinose ostvarivanju cilja pravičnog postupka i zaštiti procesnih prava maloljetnika.

Međutim, Direktiva (EU) 2016/800 uvodi kvalitativno drugačiji normativni pristup, zasnovan na konceptu pravosuđa prilagođenog djetetu (*child-friendly justice*), u kojem se prava djeteta razvijaju kao međusobno povezan sistem procesnih garancija usmjerenih na zaštitu razvoja, dostojanstva i sposobnosti razumijevanja postupka. Ključni elementi ovog pristupa uključuju normativno postavljanje najboljeg interesa djeteta kao vodećeg kriterija postupanja (član 3 Direktive), pravo na informacije prilagođene dobi i razumijevanju djeteta (član 4), obavezu obavještavanja nosilaca roditeljske odgovornosti (član 5), pravo na pravnu pomoć bez odlaganja (član 6), obaveznu individualnu procjenu potreba djeteta (član 7), posebne garancije tokom ispitivanja, uključujući audiovizuelno snimanje (član 9), te normativno restriktivan režim lišenja slobode djece kao krajnje mjere (čl. 10-13 Direktive).

U poređenju sa ovim modelom, ZKP BiH ne uspostavlja eksplicitno strukturiran djetetu-specifičan procesni režim. Iako pojedine norme domaćeg prava funkcionalno omogućavaju ostvarivanje određenih standarda Direktive – posebno u pogledu prava na branioca i opštih procesnih garancija – ključni elementi poput individualne procjene, sistemskog prilagođavanja informacija djetetu, normativnog tretiranja pritvora kao krajnje mjere i integriranog koncepta zaštite djece lišene slobode ostaju nedovoljno razvijeni ili normativno fragmentirani. Razlika između dva pravna okvira, stoga, ne ogleda se u odsustvu zaštite u domaćem pravu, već u razlici između opšteg modela pravičnog postupka i normativno strukturiranog, djetetu-prilagođenog sistema procesnih jamstava.

Nalazi rada ukazuju da daljnje normativno približavanje domaćeg procesnog prava standardima Direktive (EU) 2016/800 zahtijeva ciljane zakonodavne intervencije, posebno u pogledu eksplicitnog normiranja najboljeg interesa djeteta, uvođenja obavezne individualne procjene, jačanja procesnih garancija tokom ispitivanja, normativnog restrukturiranja režima lišenja slobode djece i sistemske integracije prava djece lišene slobode u procesni okvir. Takve reforme ne bi značile radikalno odstupanje od postojećeg modela, već njegovu evoluciju prema savremenom evropskom konceptu pravosuđa prilagođenog djetetu.

U konačnici, analiza potvrđuje da ZKP BiH pruža solidnu osnovu zaštite procesnih prava, ali da potpuna harmonizacija sa Direktivom zahtijeva prelazak sa fragmentarne funkcionalne kompatibilnosti na koherentan, normativno integriran i djetetu-specifičan procesni model. Upravo u tom prelazu nalazi se ključni pravni i reformni izazov savremenog razvoja krivičnog procesnog prava u Bosni i Hercegovini.

Reference

Bejatović, S. (2008). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Javno preduzeće „Službeni glasnik“.

Gurda, V. (2023). *Alternativne mjere i sankcije u maloljetničkom krivičnom pravu i praksi u Bosni i Hercegovini*. Srebrenik: Printas d.o.o.

Hirjan, F. & Singer, M. (1987). *Maloljetnici u krivičnom pravu, Materijalnopravni i procesnopravni položaj maloljetnih počinilaca krivičnih djela, Krivičnopravna zaštita maloljetnika, Kriminalna politika, Drugo dopunjeno i izmijenjeno izdanje*. Zagreb: Globus.

Horvat, L. (2018). Postupovna jamstva za djecu koja su osumnjičena ili optužena u kaznenim postupcima sukladno Direktivi EU/2016/800, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 25(2)2018: 575-603.

Jovašević, D. & Ikanović, V. (2016). *Krivično procesno pravo Republike Srpske*. Banja Luka: Panevropski univerzitet „Apeiron“ Banja Luka.

Radić, I. (2020). Implementacija Direktive o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičenici ili optuženici u kaznenim postupcima u noveli Zakona o sudovima za mladež, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 27(2)2020: 571-601.

Radić, I. (2025). Application of EU Legal Standards in Misdemeanour Proceedings Towards Juveniles in Croatia, *Policija i sigurnost*, 34(1)2025: 1-14.

Simović, M. N. & Simović, V. M. (2018). *Krivično procesno pravo II (Krivično procesno pravo – Posebni dio), Četvrto izdanje (izmijenjeno i dopunjeno)*. Istočno Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.

Simović, V. M. & Simović, M. M. (2022). *Tehnička sredstva kao način preduzimanja krivičnoprocesnih radnji*. Banja Luka: Grafomark.

European Parliament and Council of the European Union. (2016). *Directive (EU) 2016/800 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings*. Official Journal of the European Union, L 132, 21-27.

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. (2003). *Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine*. „Službenik glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/2003, 32/2003 – ispravka, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009 – dr. zakon, 93/2009, 72/2013 i 65/2018.

Council of Europe. (2010). *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*. Council of Europe Publishing.

European Union Agency for Fundamental Rights. (2015). *Child-friendly justice: Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*. Publications Office of the European Union.

European Court of Human Rights. (2008). *Salduz v. Turkey* (Application No. 36391/02).

European Court of Human Rights. (2016). *Blokhin v. Russia* (Application No. 47152/06).

European Commission. (2022). *Report on the implementation of Directive (EU) 2016/800 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings*. European Commission.

United Nations Committee on the Rights of the Child. (2019). *General Comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system*. CRC/C/GC/24.

PROCEDURAL SAFEGUARDS FOR CHILDREN IN CRIMINAL PROCEEDINGS: ASSESSING THE COMPLIANCE OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA WITH DIRECTIVE (EU) 2016/800

Prof. Adnan Duraković, Ph.D.[293]
Faculty of Law of the University of Zenica

Filip Novaković, LL.M.[294]
Faculty of Law of the University of Zenica
Corresponding Member of the Bosnian-Herzegovinian-American Academy of Arts and Sciences

Summary: *This paper examines the degree of alignment between the Criminal Procedure Code of Bosnia and Herzegovina and Directive (EU) 2016/800 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings. Using a framework of functional and normative comparison, the study assesses whether the domestic procedural system establishes a coherent child-friendly justice model or whether the protection of children is ensured only indirectly through general fair-trial guarantees. The analysis demonstrates that the CPC of Bosnia and Herzegovina contains core procedural safeguards, including the right to defence, exclusion of unlawful evidence, procedural fairness, and limitations on the duration of detention, which are compatible with the underlying protective logic of the Directive. However, Directive (EU) 2016/800 introduces a qualitatively more developed child-specific framework based on the best interests of the child, individual assessment of needs, child-appropriate information, mandatory involvement of holders of parental responsibility, specific safeguards during questioning, and a restrictive approach to deprivation of liberty as a measure of last resort. Compared to this model, the domestic framework reflects partial alignment: certain Directive requirements are functionally present but not systematically codified. The paper concludes that full harmonisation requires targeted legislative reforms aimed at integrating the concept of child-friendly justice into the structure of criminal procedure, particularly through the introduction of mandatory individual assessment, strengthened safeguards during questioning, and a more precise regulation of deprivation of liberty for children.*

Keywords: *Children in Criminal Proceedings, Procedural Safeguards, Directive (EU) 2016/800, Fair Trial Rights, Criminal Procedure of Bosnia and Herzegovina.*

[293] adnan.durakovic@unze.ba.

[294] filip.novakovic.acc@gmail.com; ORDIC iD: https://orcid.org/0000-0001-9979-5824.